

že nie s ľuďmi, ktorí doteraz tak nekatolícky a nekresťanský chceli uvrhnúť slovenský katolicizmus do zmätkov a nejasností.

Za vašu dôveru vám z celej duše ďakujeme a sme presvedčení, že kresťanská pravda zvíťazí nad osobnými záujmami jednotlivcov a nad ich nízkymi činmi a lžami, ktoré poroznášali o poctivých snahách Strany slobody.

V Žiline 18. mája 1946.

Katolícki členovia výkonného výboru Strany slobody.

Východoslovenské múzeum, f. tlače, č. R – 6388; Sloboda, 19. mája 1946

Dokument č. 58

List L. Novomeského z 21. mája 1946 p. Martanovičovi do USA.

Povereník školstva a osvety

Bratislava, dňa 21. mája 1946

č.: 820/46- k. p.

Milý súdruh Martanovič !

Dostal som Váš list zo 17. apríla t. r. a odpusťte mi, že som si ihneď nevedel sadnúť a odpovedať. Chcem Vám objasniť v tomto liste všetky okolnosti týkajúce sa odchodu delegácie Slovenskej národnej rady do Ameriky. Pretože, ako z Vášho listu vyplýva, je okolo delegácie v slovenskej verejnosti v Amerike mnoho rečí, chcem Vám poslať objasnenie dôkladné.

Keď sme v dňoch slovenského národného povstania boli s Ursíny a plk. Veselom v Londýne, mali sme zájsť na požiadanie úradných amerických kruhov i do Washingtonu aspoň na niekoľko dní, aby sme dohovorili možnosti dodávok zbraní a iných vojenských potrieb pre bojujúcu slovenskú armádu a partizánov. Francúzsko už bolo vtedy zväčša oslobodené a americké zbrane, určené pôvodne pre bojujúce francúzske podzemie, stáli voľne k dispozícii. Prirodzene reflektovali sme na tieto zbrane a boli by sme bývali povďační Amerike, keby nám ich bola dodala. Tým skôr, že naše povstanie trpelo úžasným nedostatkom najmä ťažkých zbraní, menovite protitankového vyzbrojenia a proti všetkým našim očakávaniam počas celého povstania dostali sme zo západu náklad, tuším šiestich lietadiel. Avšak dňa 28. októbra 1944 vyjednávanie o týchto veciach bolo už bezpredmetné, nakoľko všetky letiská malo už obsadené nemecké vojsko. Spojenecké lietadlá, ktoré delegáciu SNR z Banskej Bystrice odviezli, nemohli už ani nás nazad odvieť. A tak sme odchádzali z Londýna bez toho, že by sme sa boli do Washingtonu poďakovali. Dodatočne sme sa dozvedeli, že kancelária Bieleho dolu chcela s nami i pri týchto okolnostiach nadviazať styky a aj keď nie o možnostiach dodávok zbraní, tak o iných otázkach mali sme sa so zástupcami amerických úradov dohovoriť. Avšak pozvanie hľadalo nás v Casablanke, v Afrike, kým my sme sa poberali do Moskvy cez severoafrický Rabbat. Bolo nám ľúto, že sme nemohli nadviazať priamy styk s najvyššími činiteľmi USA, ale i samo toto pozvanie nás veľmi potešilo, lebo sme videli neobyčajný záujem úradných kruhov amerických o Slovensko, slovenský národ, o jeho povstanie a orgány, ktoré ho vedú. O dobrých vzťahoch medzi československou reprezentáciou a americkou vládou sme, samozrejme, vedeli a my naše poslanie ani vo Washingtone by sme

nesplnili inakšie ako v Londýne, kde sme zdôraznili jedno, že každá rozhodná mienka medzi bojujúcim Slovenskom a československou politickou reprezentáciou v Londýne, je čisto vnútornej domácej povahy, pretože na myšlienke obnovenia Republiky stojí domáci slovenský front s takou pevnosťou, s akou pevnosťou, s akou za ňou stojí emigrácia či už v Londýne alebo v Moskve.

O niekoľko mesiacov neskoršie pri moskovských rokovaníach v Moskve nás zachytil telegram slovenských organizácií v Pittsburghu, adresovaný už na oslobodenú časť Slovenska, Slovenskej národnej rade, v ktorom medzi iným sa žiada vyslanie čo len malej delegácie SNR medzi Slovákov do Ameriky. Už v Moskve sme uvažovali o tom, či máme vyhovieť tomuto pozvaniu ihneď. Tým skôr, že ešte v Londýne v októbri 1944 zdôraznila delegácia Slovenskej národnej rady vláde i prezidentovi, že na dobrej mienke slovenskej Ameriky o Československu a o Slovensku a v ňom SNR veľmi záleží. Rozhodli sme sa však všetci tak, že v tejto chvíli nemožno tomuto pozvaniu vyhovieť. Na Slovensku zúrila vojna, oslobodený východ bol vyhorelý, rozbitý s vypľudrovanými skladiskami, s poborenými mestami, bez akýchkoľvek dopravných prostriedkov, bez áut, bez benzínu - ľudia v pováľaných dedinách bývali v úkrytoch, bez potravín, kuriva, svetla a bolo nás treba každého, kto čo len trochu bol ochotný a vedel veci dávať do poriadku, aby sa ihneď chopil roboty. Treba bolo organizovať najnutnejšiu pomoc v zázemí, ďalej všetku pomoc frontu, bolo treba robiť propagandu za nepriateľským frontom a nás bolo iba pár. Všetci naši najlepší boli ešte v horách alebo v úkrytoch a tak sme usúdili, že naša Amerika musí ešte chvíľu počkať i keby sme veľmi radi boli vyhovelí pittsburskému pozvaniu. Ja sám, ešte vo funkcii podpredsedu SNR, bol som sa dohodol s predsedom SNR Dr. J. Lettrichom, keď sme už boli v Bratislave v máji 1945, že tak asi na jeseň pošleme delegáciu do USA. Dr. Lettrich myslel na delegáciu početnejšiu, zloženú z prominentných osobností, vedúcich naše povstanie. Ja sám bol som naklonený pre takéto riešenie, lebo som vedel, ako je doma každý človek potrebný. A vskutku, na tejto veci sa dosť zvrhlo. Úlohy sa kúpili, sotva sme jednu riešili, vyvstalo desať ďalších, nikoho nebolo možno uvoľniť, najmä už nie viacero osôb a tak sme sa dožili pozdnej jesene roku 1945. Zima 1945-46 nebola pre nás ľahká. Bola to najtvrdšia zima Slovenska počas celej vojny. Stovky úloh mal každý z nás a pri jednom takomto zimnom stretnutí s Dr. Lettrichom sme si povedali, že bude veru hodnú chvíľu trvať, kým sa nám podarí uvoľniť početnejšiu delegáciu do Ameriky, takže bude len predsa lepšie ako nijaká delegácia, keď pôjde iba niekoľko ľudí, z každej strany nášho povstania jeden, s najpotrebnejším sprievodom /jeden tajomník, ktorý by obstarával všetky technické záležitosti a jeden novinár, ktorý by informoval domov o pôsobení delegácie, poprípade by pomáhal pri neinformovaní krajanskej verejnosti/. Ihneď sme sa aj uzhodli, že za demokratov má ísť minister pre vnútorný obchod Dr. Pietor, ja za druhú stranu povstania, sekretárom tejto malej delegácie má byť Dr. Vladimír Houdek, ktorý i tak je delegovaný na veľvyslanectvo do Washingtonu a spravodajcom pri delegácii má byť šéfredaktor Národnej obrody Trachta. Oznámili sme náš úmysel predovšetkým Ministerstvu zahraničných vecí, tým skôr, lebo sme chceli, aby naša misia bola v súlade s mienkou vlády a robili sme ju tiež hlavne v dorozumení s úradnými kruhmi americkými. Štátny sekretár zahraničného ministerstva, Dr. Clementis, oznámil úmysel SNR veľvyslancovi Steinhardtovi v Prahe, ktorý o niekoľko týždňov oznámil zahraničnému ministerstvu, že americká vláda delegáciu SNR medzi krajanmi rada uvidí. Treba len povedať kedy pôjde, aby sa mohol transport náležito zorganizovať. Keď sme mali toto uistenie amerického veľvyslancu, telegrafovali sme do Ameriky, že delegácia je pripravená. Bolo to koncom februára t.r. Aby som bol úplný, je treba uviesť, že jedna jediná komplikácia sa vyskytla, a to vtedy, keď nám niektorý priateľ poradil, aby s nami rozhodne odišiel jeden katolícky kňaz, pretože v Amerike sa rozširuje taká mienka, že na Slovensku je náboženský život udusený, kňazom sa zakazuje pestovanie náboženského života, potom že je tu zakázaná náboženská tlač a podobne.

Po porade Dr. Pietora s nitrianskym arcibiskupom uzhodli sme sa na osobe Dr. Paldána, dekana z Kysuckého Nového Mesta, ktorý už v Amerike bol pred vojnou, pozná pomery u Vás a pozná, samozrejme, situáciu tiež u nás. Dohovor s Dr. Paldánom zdržal veci tiež dajaký týždeň. Koncom februára dal kábelovať na radu pána Andrica, ktorý bol medzitým na návšteve u nás, všetkým vedúcim funkcionárom rozhodujúcich amerických spolkov o možnosti nášho príchodu. Odpoveď na našu depešu sme dostali v marci. Ihneď som vyhľadal p. Clementisa v Prahe a oznámil som mu, že delegácia sa hotuje do Ameriky, chce odísť ihneď, aby láskavo vykonal všetko, čo je potrebné /pasy, víza i dohovor o transporte/. Medzi USA a Európou prevážali sa v tom čase ešte vojenské transporty a otázka našej prepravy bola podriadená dohovoru s vojenskými úradmi. O niekoľko dní mi Dr. Clementis oznámil, že na prípravu cesty 5 - 6 ľudí je potrebný čas niekoľko týždňov – 4 - 6 týždňov - takže my našu cestu by sme mohli uskutočniť až asi v polovici apríla, najpravdepodobnejšie koncom apríla. My sme sa však chceli vrátiť, najmä Dr. Pietor a ja, do Bratislavy ešte v polovici mája. Jednak preto, lebo sme pred voľbami do Ústavodarného národného zhromaždenia a ja sám aj preto, lebo na moje požiadanie sa odložilo valné zhromaždenie Matice slovenskej na začiatok mája. Za týchto okolností sme museli odriecť cestu do Ameriky už na jar t. r. Nijaká iná príčina nezmenila náš príchod k vám. Dr. Papánek bol na jeseň alebo v zime minulého roka v Bratislave, sám som s nim hovoril, neviem však o tom, že by bol kohokoľvek odhovárал od vyslania delegácie SNR do USA. A propaganda reakciu v USA nás skôr lákala do Ameriky než odrádzala. Lebo my naše poslanie chápeme ako snahu vysvetliť každému Slovákov i tomu zavedenému, aký je skutočný stav vecí u nás.

Dal som pripraviť tiež niekoľko debien rozmanitého materiálu, predovšetkým plagáty, letáky, po niekoľkých exemplároch všetkých novín, menovite cirkevných, ktoré u nás vychodia, knihy, ktoré sme vydali či už od oslobodenia alebo za vojny a potom obrázky. Obrázky z povstania a obrázky o tom všetkom, čo Nemci u nás, pozvaní takzvanou slovenskou vládou v Bratislave počas povstania i pri opúšťaní Slovenska narobili. Ak majú trošku svedomia a cti v tele ľudia, ktorí sa zastávajú Tisovej vlády v Amerike a dokonca obťažujú americké úrady v prospech týchto pánov, i pri pohľade na tieto obrázky im prejde chuť naďalej čo len hovoriť o tom, že Nemcom slúžiaca vláda má sa u nás a vo svete inakšie posudzovať ako nemeckí nacisti samotní.

Viem si predstaviť, že takéto vzájomne si odporujúce rozhodnutie vyvolalo u vás zmätok. Vyvolalo ho aj u nás. Ja sám som naliehal na to, aby prípravy pre odchod delegácie boli dôverné a dali sme veci na verejnosť až keď sa bude vedieť presné dátum kedy, kto odíde, ale aj u nás, tak ako u vás za morom, pre senzáciu novinár urobí všetko. V liste, ktorý mi píšete, naznačujete najlepší termín po 15. auguste t. r. Ťažko mi povedať v druhej polovici mája mne samotnému už dopredu, že sa po 15. auguste dáme na cestu, ale sľubujem vám, že sa pričiniť, aby sme koncom leta alebo na začiatku jesene medzi vami boli. Viem už teraz, že to nebude 15. - 16. august, keď budeme môcť z domova vyraziť, pretože 29. augusta slávi Slovensko 2. výročie slovenského národného povstania, iste príde opätovne na Slovensko prezident i vláda a zahraniční hostia atď., takže zas bude treba, aby slovenskí funkcionári boli doma, no vynasnažíme sa všemožne dostať sa s delegáciou SNR do Ameriky po slávnostiach druhého výročia nášho povstania.

Onedlho príde medzi vás Dr. Houdek, ktorý ihneď po voľbách cestuje do Washingtonu, kde je služobne pridelený na veľvyslanectvo. Povie vám viacej, ako vám sám môžem vyložiť o okolnostiach cesty delegácie SNR do USA a povie vám kdesi - čosi aj o tom, ako sa u nás život rozvíja, nakoľko je zreparovaný a pod. priviňte si ho, je to dobrý človek, ako len bude vedieť pomôže vám. Pomáhajte i vy jemu. Veľmi ma potešila správa, že iný úradník našej diplomatickej služby p.(án) Krno sa vám pozdáva. Tiež bol v povstaní a veľmi prispel aj pri pripravách povstania.

Z času na čas sa dozvedáme, aké chýry idú o živote u nás po reakčnej slovenskej Amerike. Úprimne by sme sa tomu zasmiali, keby nám nebolo ľúto, že sa nájdú predsa len ľudia, ktorí všetkému tomu veria. Obraciam sa dosť medzi ľuďmi na Slovensku. Prichodia za mnou rozmanité delegácie v školských a iných záležitostiach, s rozmanitými svojimi bolesťami, sám chodím po konferenciách nášho učiteľstva, potom v poslednom čase po volebných zhromaždeniach stranických, po prednáškach atď., atď., stretávam sa s ľuďmi takého i onakého presvedčenia, s ľuďmi hlboko veriacimi i vlašnými, s katolíkmi i evanjelikmi. S ľuďmi veľmi nespokojnými i takými, ktorí s uznaním kvitujú úsilie obnoveného štátu. Ale nikde, v nijakých kruhoch, ba ani u jednotlivcov, neprejavuje sa mienka, že by boli Slováci chybu urobili, keď celou váhou svojho povstania vyslovili sa za obnovenie spoločného štátu s Čechmi, Československej republiky. Myšlienka Československej republiky už vyhrala, a to stopercentne. Budem objektívny a priznám bez všetkých príkras, že spočiatku na jeseň a v zime 1944 mohlo byť azda medzi Slovákmi aj dosť váhania v tejto otázke. Menovite medzi tými Slovákmi, ktorým nebolo jasné, alebo ktorí neverili, v akej pozícii budú Slováci v Československej republike. Ale i tí Slováci, v duši ktorých bola hlboko zaštepovaná nedôvera k Čechom a ktorí mohli mať najhlbší odpor k prezidentovi alebo aj ku komunistom, bolo väčšmi zdesení stavom, do akého vovliekla ľudácka vláda Slovenského štátu slovenský národ i krajinu ako obavami o budúcnosť akokoľvek. Konštrukcia republiky, ako ju hlásala SNR, ako ju prijal Košický vládny program, ako ju vyhlásil za celú vládu námestník predsedu vlády Gottwald v Košiciach, ďalej prísľub prezidenta Beneša, že pevne dodrží svoje záväzky voči Slovákom, dané v Londýne i v Moskve, ale hlavne skúsenosti uplynulého roka, že vývoj ide a pôjde aj naďalej po započatej ceste na jeseň v r. 1944 a normálne od mája 1945, upevňuje dôveru všetkých Slovákov v obnovenú Republiku. Preto je úplne smiešne, keď sa ktokoľvek angažuje za plebiscit Slovákov o tom, či chcú patriť k Republike, alebo nie. Slovenské rozhodnutie o tejto veci padlo na jeseň v r. 1944 a toto rozhodnutie bojujúceho Slovenska osvojuje si dnes i taký Slovák, ktorý azda vyčítal započatie nášho národného zápasu. Agitácia za plebiscit nemá nijakého významu a keby sa našla mocnosť vo svete, ktorá by sa dala agitáciou ľudí mimo nás pomýliť a dožadovala by sa plebiscitu na Slovensku, zosmiešnila by sa na Slovensku samotnom. U nás sa môžu nechápať rozmanité otázky. Môžu byť rozličné názory na mnoho vecí. Ale je niekoľko zásad, dnes už pevne zakotvených v našom národe, ktorými otriasať nemožno. Medzi nimi na prvom mieste figuruje zásada, že najspoľahlivejšou a najlepšou zásadou domovinou Slovákov je Československá republika. Bratské súžitie Slovákov a Čechmi. A to neuznávajú Slováci z núdze, len preto, lebo medzinárodná konferencia neumožňuje iné riešenie. Veď nesmie sa zabudnúť na to, že Slovensko je opäť celé, vďaka spoločnému postupu s Čechmi za Československo. Mali sme Slovenský štát bez tretiny Slovenska, bez Devína, Šurian, Nových Zámkov, Levíc, Lučenca, Košíc. Bez státisícov Slovákov, vydaných nadvláde maďarských reakčných feudálov. Dnes máme československý štát s vlastnou slovenskou demokratickou správou a Slovensko opäť celé. Ba buduje sa Slovensko bez menšín, ktoré by bezpečnosť slovenského národa opäť raz mohli ohroziť. Keď nič iné, toto sú také ohromné výdobytky pre slovenský národ dosiahnuté v súčinnosti s Čechmi a v Československej republike, že pre tie môžu Slováci za najlepšiu svoju domovinu pokladať Československú republiku.

Asi tak pred tromi rokmi skutočne bola na Slovensku taká mienka, že keď sa obnoví Československo, bude suspendovaná slovenská národná politická správa a keď sa Slováci chcú držať nároku na národno-politické práva, nesmie sa obnoviť Československo. Dnes pre každého na Slovensku je situácia jednoznačne jasná: máme Československú republiku s plnými národno-politickými právami Slovákov v nej. Centrom slovenského politického a každého iného života je Bratislava, sídlo Slovenskej národnej rady a sídlo Zboru povereníkov, slovenskej národnej vlády. Obavy, že po obnovení Československej republiky zaplavia Slovensko českí úradníci, hodnostári a zamestnanci, nespĺnili sa vôbec. Správa slovenských

vecí je v čisto slovenských rukách, ba na riešenie veľmi mnohých úloh by sme dnes veľmi radi videli medzi sebou aj českých odborníkov. Len keby boli. Len keby nám ich Praha mohla požičať. Veľmi trpíme na nedostatok odborne kvalifikovaných síl. A to na každom poli nášho života: v priemysle, v poľnohospodárstve, pri verejných prácach, v školstve, v zdravotnej službe atď. atď. Chýbajú nám inžinieri všetkých druhov i technickí úradníci a kvalifikovaní odborníci. Chýbajú nám profesori, učitelia, lekári i úradníci. Cirkvi sa ponosujú tiež, že majú málo kňazov. V tomto väzia naše súčasné nedostatky. Už aj do dnešného dňa od konca vojny míľovými krokmi sme sa priblížili normálnemu mierovému životu. Vidíme to pri zrovnaní s takým Rakúskom, takým Maďarskom, ale i s krajinami západnými. Americkí návštevníci, ktorí prichodia k nám cestou po celej Európe, prirovnávajú náš stav len k stavu belgickému - vraj iba v Belgicku sa vedeli vyliečiť z vojnových z vojnových rán a z povojnovej dezorganizácie tak rýchlo, ako sme sa vedeli vyliečiť my v Čechách i na Slovensku. Ale mohli by sme byť oveľa ďalej, keby sme boli mali dostatok ľudí naporúdzi. Ktorýsi vtipný Čech mi nedávno bol povedal, aby sme, preboha už zastavili tú slovenskú inváziu do Prahy. V centrálnych úradoch /ministerstvách/ na podradných i vyšších miestach majú Slováci pomerne zastúpenie. A tak dosť slovenských ľudí odišlo do Prahy. Pritom zďaleka nevedeli sme, ani nie sme v stave prislúchajúce miesta obsadiť, lebo pridržujeme skúsenejších pracovníkov doma na Slovensku. Skutočne len človeka, ktorému tanie na mysli predstava českej záplavy na Slovensko pri slove Československo, môže napadnúť žiadať plebiscit na Slovensku. S úplne kľudným svedomím môžete tieto hlasy odmietat', sme presvedčení že máte mandát zdrvivúcej väčšiny slovenského národa, keď označíte túto požiadavku za smiešnu a absurdnú. Takisto je smiešne a absurdné, ak ešte niekto dnes sníva o reštaurácii starého čechoslovakizmu. O tejto veci už na Slovensku nikto nehovorí, leda s útrpným úsmevom tí, ktorí spomínajú na minulosť. Azda medzi stúpenkami predmníchovských politických pomerov v českom politickom prostredí sa nájdu ľudia, ktorí by si priali obnovenie prekonaného čechoslovakého centralizmu. Ale jedno si uvedomujú zodpovednejší ľudia aj z týchto kruhov - a to je to, že na princípe "ja pán ty pán" Slováci na Slovensku, v Čechách Česi sa Československo obnovovalo, na tomto princípe v najťažšom prvom povojnovom roku sa rozvinulo a len na tomto princípe sa tiež udrží. Na nijakom princípe inom. I pred týmito ľuďmi stojí už dnes otázka takto: chcete mať Československo alebo chcete mať Slovákov v podriadenej pozícii. Všetci rozumní z týchto ľudí čechoslováci preto, lebo v tomto videli záruku štátnej jednoty československej. Teraz vidia, že je tu štátna jednota československá bez čechoslovakizmu a je dokonca pevnejšia, istejšia, opierajúca sa o väčšie nadšenie ako kedykoľvek predtým. To už predsa musí presvedčovať. Bol som ako delegát na skvelom kongrese českých komunistov v Prahe pred niekoľkými týždňami. Podivuhodnou zhodou okolností udelili mi slovo po pozdravnom prejave prof. Alberta Pražáka, predsedu Českej národnej rady, ktorá politicky viedla pražské májové povstanie. Prof. Dr. Pražák je starý ideológ čechoslovakizmu na literárnom a historickom poli. V svojom prejave pochopiteľne hovoril o iných veciach a vôbec sa nezmenil o Slovákoch a Slovensku. Ja vo svojej reči však po ňom pozdravoval som zjazd českých komunistov preto, lebo na tomto kongrese sa jasne vytýčilo, že vzťahy k slovenskému národu musia budovať na nových základoch, nie na starom čechoslovakizme a upozornil som na to, že takéto stanovisko rozhodujúcej politickej moci v Čechách je najbezpečnejším spojivom medzi slovenským a českým národom. Zjazd vrelo prijal moje slová a s prof. Pražákom na tribúne sme si srdečne potriasli ruky. Možno, že starý prof. Pražák svoj názor na slovenský národ už nezmení. Ale som presvedčený, že v úkryte svojej duše priznáva jedno: koncepcia, ktorá sa uplatnila v obnovenom Československu pri usporadovaní vzťahov slovensko-českých je jediná vhodná pre udržanie Republiky. A aj o tom som presvedčený, že takému prof. Pražákovi toto stačí. Nevie, o akých všelijakých okolnostiach musí sa americký človek presvedčiť, aby mohol povedať, že v tej - ktorej krajine idú veci po poriadku. Ale myslím, že mierou pre posúdenie usporiadanosti

toho - ktorého štátu je jeho vnútorný kľud. Československo aj po prvej svetovej vojne patrilo medzi víťazné nastupujúce štáty. Zo všetkých okolitých štátov bolo tiež najviac usporiadané. Ale vôbec sa nedá zrovnat' politický stav v Československu po prvej a po druhej svetovej vojne, hoci hospodársky sme na tom po druhej svetovej vojne nepomerne horšie, ako sme boli po vojne prvej. Cez najťažšiu našu zimu dostali sme sa bez demonštrácií, bez búrok, štrajkov, nepokojov, atď., bez nacionálnych treníc, bez pozoruhodnejších politických rozbrojov. Len niekoľko nevítaných udalostí poškvrňuje naše meno, menovite slovenské meno, ako boli udalosti v Topoľčanoch a na východnom Slovensku, ale tieto likvidovali sme ihneď bez toho, že by sa bola musela použiť brachiálna moc. Stačilo rozvinúť osvetovú kampaň na podklade všetkých týchto udalostí, aby ich slovenská verejnosť odsúdila a aby k obdobným udalostiam nikdy nedošlo. Ostatne, také topoľčianske udalosti boli v americkej tlači nafúknuté, skreslené a nepravdivo podané. Zďaleka nemali taký priebeh ako sa to písalo a už vôbec nemali ten význam, aký sa im prikladal.

Možno povedať, že od jari tohto roka na Slovensku nastal vážny politický prelom. Po ťažkej zime, ktorá mala za následok istú politickú zdržanlivosť verejnosti, na jar sa prelomili ľady. Viditeľne sme to spozorovali pri slávnosti prvého výročia oslobodenia Bratislavy. Manifestáciu toho rozsahu a takého nadšenia Bratislava ešte nevidela, ako svorne usudzujú i nezainteresovaní ľudia. Vzhľadom na voľby poriadali si strany Národného frontu 1. mája vlastné manifestácie. A pretože na pouličné májové manifestácie sú z jestvujúcich strán zariadení iba komunisti, išlo prevažne na Slovensku o komunistické manifestácie. Na 500 - 600 tisíc odhaduje sa počet účastníkov na komunistických májových manifestáciách. Len číslo samotné ešte nič nevraví. Významnejšou okolnosťou ako tento počet bol duch májových manifestácií. Niesol sa v jasnom znamení konštruktívnej, budovateľskej práce. Voľakedy májoví manifestanti žiadali chlieb, prácu, demonštrovali proti vláde, za vyššie mzdy atď. Smelo by bolo tvrdiť, že na Slovensku má každý jedla do sýtosti. Smelo by bolo tvrdiť, že na Slovensku má každý dosť peňazí, takže viacej nepotrebuje. Jednako agitovali májoví manifestanti za lepšie výkony, za väčšiu disciplínu v práci, za budovanie nového Slovenska, za pevnosť Republiky, za prezidenta Beneša a samozrejme tiež za spojenectvo Československa so Sovietskym zväzom. Ľudia začínajú chápať, že všetky nároky, ktoré po desaťročia a stáročia majú, nemožno odrazu jedným šmahom uskutočniť. Ľudia začínajú chápať, že východiskom k šťastnejšiemu, blahobytnejšiemu a kultúrnejšiemu životu je práca všetkých na spoločnom diele, lebo ľudia sa presvedčili, že pracujú pre seba, pre všeobecné blaho, s ktorým je úzko spojené blaho jednotlivca. Toto je veľký klad, toto je úspech novej správy obnoveného Československa a toto je to nové Slovensko. Týmto vyhráva i Republika a týmto vyhráva slovenský národ. Prichodí mi skončiť tento list. Ak uznáte za potrebné a vhodné, použite údaje obsiahnuté v tomto liste, aj pre verejnú publicitu. Medzi vás chceme prísť. I do tých čias, kým prideme, radi zodpovieme na vaše otázky. Navrhujeme vám, aby ste mi napísali otázky, na ktoré chcete mať odpovede o našom spôsobe života. Napíšte mi o tom, čo chcete vedieť o našom živote. Nerád by som, aby až do tých čias, kým nebudeme môcť osobne stáť pred vami a osobne vám odpovedať na otázky, boli medzi americkými Slováckmi nejaké rozpaky z neinformovanosti o nás. Americké balíky prichodia vhod. Práve včera som bol na Starej Turej, kde si veľmi pochvaľovali "strýčkov a tetky z Ameriky". Svojho času - myslím, vy ste mi to napísali - išli také chýry po Amerike, že balíky sa strácajú alebo že sú vykradnuté. Poverenictvo pre vnútro, financie a pošty zisťovalo osud amerických balíkov a vyšetrilo, že takéto chýry sú neopodstatnené. Mohli vzniknúť len tak, že listy z Ameriky, v ktorých sa odoslanie balíkov avizovalo, prichodia na Slovensko skôr ako balíky samotné, ktoré idú po lodiach. A keď adresát s listom nedostal aj balík, už aj písal do Ameriky, že sa mu stratil. Ale rozhodne ho dostal o nejaký týždeň neskoršie. Nechcem tvrdiť, že nie je možné, aby sa balíček stratil, no máme pošty a bezpečnosť už tak ďaleko usporiadané, že je

veľmi nepravdepodobné, aby na našom území sa vo väčšom množstve mohli balíky strácať. Prosím, aby ste o tom uvedomili našich krajanov.

Váš úmysel postaviť nemocnicu v Banskej Bystrici, vyvolal v celej slovenskej verejnosti pohnuté nadšenie. Bystričania, samozrejme, sú najpyšnejší. Nemocnica F. D. Roosewelta v prvom sídle Slovenskej národnej rady bude pekným pomníkom krajanskej starostlivosti o starú vlasť a spomienok na ňu.

Srdečne Vás pozdravuje

Váš

nečitateľný podpis

Slovenský národný archív Bratislava, f. Povereníctvo školstva, kart. 2.

Dokument č. 59

List Dr. Ivana Déreera Predstavenstvu Strany práce z 22. mája 1946.

Brno, 22. mája 1946

Predstavenstvu

Strany práce

v Bratislave

Vážení súdruhovia!

V dopise, v ktorom som Vám oznámil, že nemôžem prijať kandidatúru pri voľbách do Ústavodarného nár. zhromaždenia som sľúbil, že bližšie odôvodním toto svoje rozhodnutie. Činím tak týmito riadkami.

Súdruhom Frličkovi, Bečkovi a Dr. Čaplovičovi som pri ich návšteve u mňa v Brne obšírne odôvodnil svoje stanovisko o tom Vám iste referovali. I v mojom prípise k Žilinskej konferencii som sa zmienil o tom, že prečo nemôžem na tento čas aktívne politicky vystupovať. Tento môj príspevek bol v „Hlase práce“ doslovne uverejnený a je súdružskej verejnosti dostatočne známy. O zdravotných dôvodoch nechcem sa tu zmieňovať. Obmedzujem sa len na dôvody, ktoré som dosiaľ len letmo naznačoval a niektoré snád ešte vôbec neuviedol.

Ako člen Ústavodarného nár.(odného) zhromaždenia by som sa v základných a zásadných otázkach ústavnej úpravy nášho štátu prispôbiť musel stanovisku alebo kompromisnému riešeniu, s ktorým by som za žiadnych okolností súhlasiť nemohol. Najvplyvnejšie strany národného frontu na Slovensku, vo svojich ohlasoch, ale aj v prejavoch svojich oficiálnych činiteľov a členov vlády, nenechávajú žiadnej pochybnosti o tom, že tzv. samobytnosť slovenského národa musí byť v novej ústave zásadne vyjadrená a všetky z toho pre slovenský národ plynúce štátoprávne dôsledky zabezpečené. Podľa môjho presvedčenia znamenalo by to budovanie republiky na štátoprávne dualistickom základe. Som proti takémuto dualizmu. Skôr neskôr nevyhnutne povedie k rozkladu a k rozpadu československého štátu. Nesúhlasím v tomto bode s košickým programom a považoval by som za osudnú chybu, keď by bez každej korektúry vložený bol do novej ústavy. Nie v tom je chyba košického programu, že